

2. GAIA

Gizarte antropologiaren kontzeptu giltzarriak

Edukien aurkibidea

2. Gizarte antropologiaren kontzeptu giltzarriak

- 2.1. Kultura
- 2.2. Sinboloa eta sistema sinbolikoa
- 2.3. Etnozentrismoa
- 2.4. Erlatibismo kulturala
- 2.5. Komunitatea
- 2.7. Bibliografía

2. Gizarte antropologiaren kontzeptu giltzarriak

Gaia honetan gizarte antropologiaren oinarrizko kontzeptuen azterketa egingo dugu. Ez dira bakarrak baina bai garrantzia estrategiko handiena dituztenak. Hauek, aurrerago agertuko diren beste kontzeptuak hobeto ulertzen lagunduko dizkigute.

2.1. Kultura

Kultura oinarrizko kontzeptua da antropologian. Eguneroko hizkeran, esan bezala, jende gehienak 'kultura jaso' izendatzeko erabili ohi du kultura hitza. Antropologoek, hala ere, askoz adiera zabalagoan erabiltzen dute hitz hori: gizarte bateko kideek ikasitako eta elkarrekin bat dituzten ideiak eta ekoizpenak barne hartzen dituzte. Kultura, bada, hainbat kidek bat duten bizimoduari deritzo, eta horren barruan gizarte jakin baten baitan balaunaldiz balaunaldi jasotako balio ,sineste eta arauak biltzen dira. Hannerz-en (1998:55) hitzetan *kultura toki guztietan dago*. Honek inplikazio metodologiko garrantzitsua suposatzen du; edozein taldea ezagutzea posible dela bere eguneroko bizimodua aztertuz, alegia. Ideia honen ondorioz, eman dezakegu kulturaren definizio soila; *kultura edozein herri edo gizataldearen bizimodua da*.

2.1.1. Kultura eta kulturak. Ikuspegi unibertsalista Vs. ikuspegi partikularista.

Kulturaren inguruko hausnarketa antropologikoek bi teoria edo ikuskera mota sortu dituzte kontzeptu honen inguruan. Lehenik eta behin Kultura (letra larriz) gizakiaren berezko ezaugarritzat hartzen duena eta bigarrenik, testuinguru bakoitzean gertatzen den Kultura horren zehaztasunak aztertzen dituena, kulturak (pluralez), alegia.

2.1.1.1. Kulturaren ikuspegi unibertsalista.

Kultura naturari kontrajartzen zaion guztia izango da. Hortaz, Kultura gizakiak gainontzeko izaki bizidunengandik bereizten gaituena da eta zentsu honetan, unibertsala da. Beste hitzekin esanda, giza izaeraren berezitasuna, hain zuzen, kultura jakin batekoa izatean datza kultura hau ez dator inolako ondare genetikotik.

Adibidez, Inuit kulturako pertsonak zeintzuk Artikoan bizi diren, 30 hitz ezberdin erabiltzen dituzte guretzat 'txuria' den kolorea izendatzeko. Honetaz aparte, elurrak izan ditzazkeen 20 egoera ezberdin ere bereizten dakite.

Guztiz lokalizatua den ezagutza hau ezinbestekoa da talde honetako biziraupenerako eta garapen ekonomikorako. Testuinguru gogor honekiko egokitzapenak gizatalde horren kultura baldintzatu egiten du. Inuit kulturak berezko sistema sinbolikoa sortu du testuingurua eraldatzearekin batera.

Kultura ezaugarri guztiz **gizatiarra** da. Are gehiago, ezinezkoa da kulturarik gabeko gizakiaz hitz egitea. Zentsu honetan, **Kultura** (letra larriz) ez da bakarrik gizakion ezaugarri bat baizik eta nortasun gizatiarra bereizten edo definitzen duena, hain zuzen ere. Zentsu honetan Kultura **ezaugarri unibertsala** dela baieztatzen da. Haren funtzio gorena gizakiak berauen **testuingurunera egokitzea** da.

Ikuspegi honen arabera, gizakia biologikoki bukatu gabeko animalia da bakarrik ezinezkoa baitzaio bere testuingurunera egokitzea. Horregatik, gizakiok falta zaigun informazio biologikoa gizataldean biziz osatzen dugu hau baita kultura bereganatzeko eta transmititzeko modua. Hau da, gizakiok jaiotzen garenean bukatu gabe gaude eta gure nortasuna gizataldean bizi garenean osatzen dugu.

Kultura honela ulertuz, eman dira haren inguruko definizio ugari. Azalpen soilak eman arren, erabilgarriak dira kontzeptu honetaz ideia orokor bat egin ahal izateko. Lintonek, adibidez, kultura **herentzia sozialaren** sinonimotzat hartu zuen. Kultura, belaunaldi batetik bestera transmititzen den guztia moduan definitu zuen. Honek,

hurrengo aspektuei ematen die garrantzia. Alde batetik, **taldean konpartitutako** ezaugarria da eta bestetik, hura transmititzeko modua **ikasketa prozesua** da. Aipatu dugun moduan, Kultura ez da biologikoki jasotzen. Are gehiago, Kultura gure biologiarene parte ez diren elementu guztiak liratezke zeintzuk ikasketa prozesuaren bitartez bereganatzen ditugun. Edozein kasutan, jaiotzen garen momentutik aurrera aurrera daramagun ikasketa prozesu honi **enkulturazioa** deritzo. Ondorioz, Kultura ez da norbanakoarena, **norbanakoengain** dago, hau da, **taldekoa** da beti.

Kulturaren ikasketa prozesu hau ez da inola ere ez prozesu pasiboa. Ikasketa testuinguru eta errealitate historiko zehatz batean ematen da eta horregatik, emaitzak ezberdinak izaten dira beti. Pertsonok gure kulturaren mezuak barneratzen ditugu baina aldi berean, gure praktikari esker mezu horiek egokitzen eta aldentzen ditugu ere. Hortaz, **giza ekintza** kultura eraldatzen gai da.

Enkulturazioa gizakiok Kultura (eta honen forma anitzak) bereganatzeko dugun modu unibertsala da. Kontzeptu honek pertsona guztiok gure gizataldearen kultur eredia bereganatzeko aurrera daramagun prozesuari deritzo. Laburbilduz, enkulturazioa kulturaren ezaugarriak belaunaldi batetik bestera transmititzeko prozesu kontzientea eta inkontzientea da. Bestalde, kultura toki guztietan dagoenez, enkulturazioa inoiz amaitzen ez den prozesua da ere eta gure bizieremu guztietan gertatzen da. Kultura, hein handi batean, inkontzientea zaie parte-hartzaileei erabat barneratu eta bereganatu baitute. Hala ere, honek ez digu kulturala den ezaugarria naturaltzat hartzera jo behar izan ere, ezaugarri kulturalak beti transmitituak dira. Kultura norbanakoak baino lehen existitzen da eta halako moldez transmititzen eta ezartzen zaie pertsoneri.

Adibidez. Gure testuinguruan Kultura bereganatzeko prozesuan garrantzia handiena dituzten bi erakundeek familia eta eskola dira. Hala ere, geroz eta garrantzia handiago hartzen ari dira bestelako erakundeak, hala nola, teknologia berriak eta komunikabideak (telebista, internet, sare sozialak, e.a.)

Kontzienteki gertatzen den enkulturazio forma posible batzuk hitzaldiak, kurtsuak, tailerrak edo gairen batean espezializatua den pertsona batek emandako mintegia izan daitezke. Irakasleak bere ikasleei edozein gaian edo trebetesunean gaitzen dituenean ere gertatzen da.

Enkulturazio forma inkontzienteak talde berri batean parte hartzen dugunean eta hitzik esan gabe errolak ezartzen direnean, beste pertsonekin elkarharremantzen garenean eta ezer ez esan gabe haien gorputz posizioa eta joeratik ikasten dugunean, e.a.

Kulturaren beste ezaugarri bat hura aldi berean **estatikoa eta dinamikoa** izatearena da. Aldaketa kultura guztien ezaugarria da baina aldaketa eta eraldaketa ez dira gauza bera. Kultura bat denboran zehar horrelakoa izaten jarraitu ahal izateko haren oinarriko sinismenak, balioak eta ezaugarriak eraldatu gabe mantendu behar dira. Sinismen, balio eta ezaugarri hauek izango dira, hain zuzen ere, kultura bat besteetatik bereiztuko dituztenak. Hauek eraldatzen badira kultura hori izateari utziko dio eta beste batean bilakatuko da. Hortaz, kultur nortasuna kulturaren esentzia osatzen dituzten ezaugarri hauek oinarrituko da ere. Kulturak aldatzea posible dela jakitea oso garrantzitsua da izan ere, tradizioaren izenean **praktika diskriminatzaile** ugari justifikatzen dira egun oraindik. Jakin behar da ere **giza ekintza** dela, hain zuzen ere, kulturak eraldatzen dituenak. Kultura taldekoa izanda eta norbanakoengain egonda, pentsatu behar dugu horretan edozein aldaketa sustatzeko ezinbestekoa dela talde moduan planteatzea.

Adibidez. 1901. urtean lehenengo garbigailu elektrikoa asmatu egin zuen Alva John Fisher ingeniari estatubatuarra. Honek aldaketa nabaria ekarri zuen, bereziki, etxean halako tresna bat edukitzea lortu zituzten mendebaldeko emakume pribilegiatuentzat. Hortik aurrera, ez zuten horrenbeste denbora erabili behar izan familia guztiaren arropa garbitzen eta aurreztutako denbora hori beste etxeko lan batzuk egitera bideratu zuten.

Mendebaldeko hainbat emakumeren bizimoduan aldaketa garrantzitsua suposatu arren, garbigailu elektrikoaren asmakuntzak ez zuen inola ere ez mendebaldeko kulturaren eraldaketa ekarri. Aurrerakuntza teknologiko honek ez zuen ekiditu garaiko emakumeak familia guztiaren arropa garbiketaz arduratzea izanaz eta ustezko denbora aurrezte horrek, beste etxeko lanetara bideratu zen eta ez ordea emakumeak gizarte ekintzetan gehiago partehartzera, adibidez.

Garbigailuaren asmakuntza ez zituen garaiko gizarte mendebaldarraren balio eta sinismen sistema eraldatu zeinak sexuaren lan-banaketan egituratua jarraitu zuen. Sexuaren arabera lan banaketak emakumeak erreproduzio lanetara bideratzen zituen gizonak, lan publikoetan aritzen ziren bitartean. Garbigailu elektrikoak ez zituen garaiko gizonak bultzatu hura erabiltzera eta ondorioz, lana berdina banatuta jarraitu zuen.

Kulturaren azken ezaugarri garrantzitsua hura **holistikoa** dela da. Kultura osatzen dituzten elementu eta ezaugarri guztiak (ohiturak, sinismenak, balioak, instituzionak, objektuak, praktika sozialak, e.a.) sistema integrala osatzen dute.

Sistemaren ideiak zera suposatzen du, hura osatuaz dagoen elementu horietariko bat aldatzen denean, honek gainontzekoengan eragina duela. Elementuen arteko konexioa ez da kasualitatez ematen izan ere, ondo integratutako sistema logiko eta integral baten moduan funtzionatzen baitu. Kultura horrelakoa da, integrala, gizatalde guztien bizitzaren eremu guztietan baitago; lo egiteko forman, elikagaiak sukaldatzeko moduan, inpultso erotikoak bideratzeko moduan, mahain esertzeko moduan, e.a.

Adibidez. Aurreko adibidearekin jarraituz, XX. mendearen erdialdean, gizarte industrialetako emakume askok beraien etxeetatik irtetzen hasi ziren kanpoan lan egiteko. Hau da, sistema produktiboan barneratu ziren.

Emakumeask sistema produktiboan masiboaki sartu ziren denbora gutxi batean eta honek, lanaren banaketa sexualaran arauaren kontra egin zuen. Historikoki emakumei atxikitutako errolen eraldaketa suposatu zuen.

Lan munduan gertatutako eraldaketa honek, berehala beste gizarte esparruen eraldaketa ekarri zuen, hala nola, familia ereduak edo genero errolak. Honek erakusten duena zera da, kulturaren osagarri eta elementu ezberdinen arteko lotura sistemikoa dagoela.

2.1.1.2 Interpretazio partikularista eta aniztasun kulturala

Kulturaren interpretazio unibertsalista pentsamendu Ilustratuarena izan bazen, ikuspegi partikularista Erromantizismoak (XIX. mendean) garatu zuen. Ikuspegi honi benetan interesatzen zaiona Kultura espazio eta denbora zehatz batean zehaztea da. Pertsona guztiok belaunaldi batetik bestera transmititzen den arau kultural multzo batean jaio eta garatzen gara, tradizio kultural hauek direlarik antropologoek aztergai dituztenak.

Kulturaren ikuskera autonomoa eta esentzialista baino haratago, kultur partikulartasunak aniztasun kulturalaren azterketari ekarpen nabariak egiten dizkio. Aniztasun kulturala Kulturaren zehaztapen historikoa eta geografikoaren ondorioz sortzen da. Hau da, gizatalde bakoitzaren tradizio historikoaren ondorioz sortzen da aniztasuna. Beraz, antropologiak hurrengo baieztapena egiten du; gizaki moduan batzen gaituena eta amankomunean duguna kultur unibertsaltasuna baino, aniztasun kulturala da. Hortaz, ez da existitzen Kulturaren definizio bakanik. Bestalde, kulturak ezin dira

kuantitatiboki neurtu eta konparatu. Kulturen arteko ezberdintasunak ez dira sekulan graduko ezberdintasunak izango baizik eta ezberdintasun kualitatiboak zeintzuk bakoitza bere testuinguruan ulertua izan behar duen. Hirugarrenik, aniztasun kulturala errealitate bat izan arren, hura antzemateko eta batez ere ulertzeko, horren ikerketa antropologikoa egitea ezinbestekoa da. Aniztasun kulturalaren ikerketa antropologikoak ‘beste’ kulturenganako aurreiritziak izateko arriskua murrizten du.

2.1.2. Kultura materiala eta kultura ideazionala

Kulturaren inguruko bi orientabide teorikoetaz gain (unibertsalista eta partikularista), badago kulturaren edukiei arreta jarriz daitekeen bestelako zailkapena. Lehenik eta behin, materialismoak kulturen objetuei eta teknologiari jartzen dio arreta. Bestalde, idealismoak kultura osatzen duten elementu ez materialetan eta ideietan jartzen du arreta.

Kultura baten **osagarri ideazionalak** edo ez materialak hura osatzen dituzten ideiak, helburuak, esanahi kolektiboak, balioak eta arauak dira. Kultura bat osatzen dituzten ideiak sinboloak eta sistema sinbolikoak dira. Hortaz, kultura egoteko lehenik eta behin **pentsamendu sinbolikoa** egon behar du. Gaitasun hau, pentsamendu sinbolikoarena, gizakiok garatu dugu bakarrik eta horregatik ere, kultura gizakion berezko ezaugarri da, beste edozein animalietan existitzen ez delarik.

Ikuspegi materialistak kultura bat identifikatzeko orduan objektuak eta materia berak duten garrantzian jartzen du arreta. Edozein kultura erraminta eta objektu ezberdinetaz osatzen da eta hauei esker, gizatalde horretako kideen arteko elkarharremana gertatzen da (kotxea, telefonoa, jateko erramintak, e.a.).

Antropologo kognitibistek edo sinbolikoek uste dute gizatalde baten egunerokotasuna osatzen dituzten objektu eta elementu orok ideien emaitza direla, hau

da, irudizko kulturaren ondorioa direla. Ondorioz, hauentzat, kultura materiala kultura idealaren emaitza da eta beraz, bigarren mailako gauza. Baina kultura materialari esker gizataldea bere testuingurunera egokitzeaz gain, testuinguru horretan eraldaketak sustatzen ditu ere. Gizakion egokitze prozesuaren ezaugarri bat da, hain zuzen ere, hura gure burua ingurunearen beharretara moldatzea ezezik, ingurune hori gure beharretara eraldatzen dugula ere.

Gainera, gizatalde batek sortutako objektuak eta teknologia gizatalde horren ideia politiko, zientifiko, ekonomiko eta erlijiosoaren adierazgarria dira. Horregatik, kultura gizakion berezko ezaugarri moduan ulertzen dugu zeina elementu materialez (objektuak eta teknologia) eta idealez (esanahiak, balioak eta arauak) osatzen den.

2.1.3. Kulturaren inguruko definizio antropologikoak

Badira kulturaren definizio ugari. Are gehiago, korrante antropologiko bakoitzak eta askotan ere, antropologo bakoitzak bere definizioa ekoiztu egin du. Horregatik, gure helburua ez da izango kulturaren definizio bakar bat osatzea baizik eta orain arte antropologian horretaz ekoiztu direnak jasotzea eta ezagutzea.

Antropologiaren sortzaileetako batek, E. Tylor britainiarrek, modu honetan definitu zuen Kultura *Primitive Culture* (1871) bere lanean:

Multzo konplexu bat, barne hartzen dituena jakintzak, sinesteak, artea, ohiturak, zuzenbidea, usadioak, bai eta gizakiak gizartean bereganatutako jarrera edo aztura guztiak ere.

Definizio hori nahitaezko sarrera da jakintza-arloarentzat. Antropologiak kulturari buruz emandako lehenengo definizio honek interes antropologiko handia jarraitzen du izaten, bertan, orain arte aipatutako ezaugarri gehienak biltzen baitira. Alde

batetik, Tylorek bazekien kultura elementu materialez (*artea*) eta ez materialez (*jakintzak, sinesteak, ohiturak...*) osatua dagoela. Betalde, kultura gizakion berezko ezaugarria dela esaten du baina era berean, indibiduaren gain dago hura gizataldean agertzen baita. Bestalde, *bereganatutakoa* dela aipatzen duenean, ikasketa gizakideen artean kultura zabaltzeko modua ikasketa dela azpimarratu nahi du.

Aurrerago, 1948. urtean Alfred Kroeber antropologoak beste definizio interesgarria ekoiztu zuen:

Biologikoa, psikologikoa eta organikoa dena baino haratago dagoen 'gauzen' multzoa da kultura.

Definizio honekin zera azpimarratzen ari da, kultura, naturatik at dagoen errealitatea dela, alegia. Beste hitz batzurekin esanda, kultura da biología, psikologia eta organikoa ez den beste guztia. Hala ere, errealitatean, hiru esparru hauek nahiko elkarlotuak daude gizakiengan. Edozein kasutan, guzti honen oinarrian Kultura Vs. Natura delako dikotomiaren azpimarreketa dago.

Askoz aurrerago, Clifford Geertz-ek (1992) kulturaren hurrengo definizioa bota zuen:

Sinbolo bihurtu eta historian zehar transmititzen diren esanahien eredu bat; sinbolikoki adierazten diren ikusmolde jarauntsiek osaturiko sistema bat; ikusmolde horien bitartez, gizakiek bizitzaz duten ezagutza eta haren aurrean dituzten jarrerak komunikatzen, betierekotzen eta garatzen dituzte (Geertz, 1972: 21).

Geertz-en ustez, beraz, unibertsaltasuna existitzen da. Hau, gure beharrak sinbolikoki asetzeko joeran datza. Kultura sistema sinbolikoen multzoa bezala definitzen du Geertzek. Kroberekin bat dago aipatzen duenean gizakion kasuan natura eta kultura, biak, ezinbestekoak direla gure biziraupena ziurtatzeko.

Beste antropologo batzuk, Marvin Harris moduan (1986), kulturaren aspektu historiko eta materialei jartzen diete arreta gehiena.

... Gizatalde zehatz batetik bereganatutako bizimodua zeinaren barruan pentsatzeko, sentitzeko eta ekiteko modu arautuak dauden.

Aurreko definizioaren garrantzia, hark, kultura eta gizartea batzen dituela da. Honen ustez, kulturak gizatalde baten bizimoduak baino haratago doa eta haren gizarte egituraz eta talde antolakuntzaz ari da ere. Horregatik, Harrisek kulturaren talde izaera azpimarratu nahi du eta konpartitutako ikasketa prozesuak horretan duen garrantzia ere.

Ikusi ditugu antropologiak, garai historiko ezberdinetan ekoiztu dituen kulturaren inguruko hiru definizio posible. Hurrengo gaian ikusiko dugun moduan, bakoitzaren izaera antropologoen erabilitako marko teorikoaren arabera da.

2.2. Sinboloak eta sistema sinbolikoak

Gizakiok berezkoa dugun kultura izateko ahalmena ematen digun ikaskuntza-ereduari **ikaskuntza sinbolikoa** deritzo ere. Ikaskuntza hau gure hizkuntz gaitasunean eta sinboloak erabili eta ulertzeko dugun ahalmenean oinarritzen da. Gizatalde baten kide guztiek **pentsamendu sinboliko** berdina konpartitzen dute eta horri esker beraien arteko komunikazioa posible egiten da. Baina gure gizartea kulturantza da eta kultura ezberdinetako sinbolo sistemek topa egiten dutenean, orduan, **talka kulturala** gertatzen da. Hau da, gurea ez den beste kultura baten sistema sinbolikoa interpretatzeko zailtasunaren ondorioz sortzen den elkar ez-ulertzea.

Sinboloak errealitatea irudikatzeko erabiltzen ditugun esanahiz hornitutako **hautazko unitate edo ereduak** dira, hau da, elkarri **ideia abstraktuak** komunikatzeko erabiltzen ditugun kontzeptuzko tresnak. Sinbolo horiek askotan hizkuntzaren bidez

komunikatzen dizkiogu elkarri. Sortzetik dugun hizkuntzarako ahalmenak bereizketa sinbolikoak egiteko eta erabiltzeko gaitasun paregabea ematen digu.

Gizakiok ikaskuntza sinbolikoaren bidez geureganatzen ditugu jokamolde eta kontzeptu gehienak. Ez dugu egoerazko ikaskuntzaren edo besteen jokamoldeen behaketaren beharrik mundua eta bata bestea ulertu ahal izateko. Gertaera eta eredu konplexuen muina isolatzeko ahalmen berezia dugu, eta horretarako, sinboloen bidez irudiak sortu eta dagokien esanahia egozten diegu.

Sinboloak sortzeko ahalmenaren bidez gizakiok **esanahiak ikasi eta sortu** ditzazkegu, eta ondoren esanahai hauek beste batzuei helaraz diezazkiekegu modu eraginkorrean. Gurasoek ez dute zuzeneko esperientziarik behar beren seme-alabak hezteko. Haurrak hazi ahala, komunikazio sinbolikoez osatutako arau eta kontzeptu abstraktuak ikas ditzakete. Matematikak ikastean, sinboloak abstraktuak erabiltzen ikasten dugu. Edozein liburu irakurtzen ari zarela orrialde batean idatzitako euskal hitzen bidez heltzen zaizkizun sinboloetan oinarritutako ideia berriak ikasten ari zara. Ikaskuntza sinbolikoak aukera mugagabeak ditu informazioa sormenez bereganatu eta erabiltzeari dagokionez. Gizakion ikaskuntza gehiena sinboloak ikasteko prozesu honetan oinarritzen da.

Adibidez. Gurasoek beraien seme-alabei errepidea zebra bidetik eta semaforoa oinezkoentzako berde dagoenean pasa behar dutela irakasteko ezagutza sinbolikoaz baliatzen dira. Lehenik eta behin, zebra bidea eta semaforoak berak, gure kulturaren sinboloak direlako. Bigarrenik, pentsamendu abstraktu edo sinboliko honi esker, ez delako beharrezkoa gurasoek seme-alabak errepidera botatzea kotxe batek mina egin diezaieketela erakusteko. Hizkuntzak eta balizko egoerak pentsatzeko ahalmenak lortzen dugun ezagutza ugari esperientziatik urrun egotea ahalbidetzen digu.

Sinboloak, berriz ere, esanahiz hornitutako **hautazko unitateak** dira eta bakarrik gizakiak erabiltzen ditugu. Hainbat animaliak keinuak erabiltzeko gaitasuna dute (adibidez, txakurrak kanpai baten soinua janariarekin lot dezake) baina ez sinboloak

izan ere, hauek erabiltzeko, adimena eta pentsamendu arrazionala eta abstraktua beharrezkoa baita.

Sinboloak **abstraktuak** dira eta horregatik, gehienetan, bere esanahia ez da agerikoa. Hala ere, sinbolo askok indar handiko eragina izaten dute jendearen jokamoldean. Adibidez, herri bakoitzeko banderaren diseinuak eta koloreek ideia eta kontzeptu abstraktuekin lotutako sinbolo-asoziazioak adierazten dituzte. Ikurriñek, nazioarekin lotutako ideia eta kontzeptuak adierazten dituzte eta hauek emozio biziak sustatzen dituzten gizakideren artean. Ondorioz, ikurriña bat erretzeak esanahi sinboliko handia dauka eta ulergarria da egoera zehatz batean ekintza honek iraultza egoera batera eramanez ahal izatea..

Hortaz, giza kulturaren ahalmena sinbolizatzeko ditugun hizkuntzazko eta ezagutzazko gaitasunetan oinarritzen da. Kultura belaunaldiz belaunaldi jasotzen dugu ikaskuntza sinbolikoaren eta hizkuntzaren bidez. Kulturaren transmisioari esker, besteren artean, bizirauten, besteekin harremanak izaten, gure gizartea antolatzen eta gurtu beharreko jainkoa bereizten ikasten dugu. Kultura, beste modu batean esanda, historian zehar metatutako ezagutza sinbolika da azken batean. Ezagutza sinboliko hori ikaskuntzaren bidez heltzen zaigu eta berehala alda daiteke gurasoengandik seme-alabengana edo belaunaldi batetik bestera igarotzean. Hala eta guztiz ere, jendeak bere kulturari eta ohitura sinbolikoei eusteko ahalegin handia egiten du oro har. Eta kulturaren eta ohitura sinbolikoen iraupena kultur aldaketa bezain hedatuta dago.

Esandako guztiagatik, Geertz bezalako hainbat antropologok, **kultura** sinbolo bihurtu eta historian zehar transmititzen diren esanahien eredu baten moduan definitzen du. **Sinbolikoki** adierazten diren ikusmolde jarauntsiek osaturiko **sistema** bat; ikusmolde horien bitartez, gizakiek bizitzaz duten ezagutza eta haren aurrean dituzten jarrerak komunikatzen, betierekotzen eta garatzen dituzte. Sinbolo terminoak kontzeptu baten adierazpide den objektu, ekintza, gertaera, tasun edo erlazio oro izendatzen du; **kultura-ereduak**, berriz, **sinbolo-sistemak** edo multzoak dira.

Bestalde, sinboloak **arbitrarioak** dira, hau da, beraien esanahia taldean erabaki izan da, beraz ez da zerbait naturala. Sinboloak arbitrarioak dira beraien esanahia hitzarmenez adostuta izan delako.

Adibidez Kotxeek semaforoak berde jartzen denean ibiltzen hastea adostasun sozialaren emaitza da. Berdeak hartzen duen esanahai gizataldeak erabaki du ez dauka zerikusirik kolore horren izaerarekin .

Pertsonon enkulturazioa eta integrazioa gure kulturaren sistema sinbolikoa modu egokian interpretatzen jakitearen menpe dago. **Enkulturazioa**, bete modu batean esanda, gizatalde baten kide garen heinean, gure taldearen sinboloak eta esanahiak bereganatzean datza.

Bestalde, kultura errealitate aldakorra da eta hau sinboloz osatzen denez honek zera esan nahi du, gizatalde baten **sistema sinbolikoa** bera **aldakorra** dela. Hau da, sinbolo baten esanahia aldatu daiteke hura produzitzen den testuinguruarena aldatzen bada.

Adibidez. Koroak, tradizionalki, monarkia adierazi egin du gure kulturaren. Baina sinbolo hau testuinguru ezberdinetan erabiltzen hasi zenetik, bere esanahia ere aldatu egin da. Gaur egun, koroaren sinboloak tabako, garagardo edo janari azkarra irudikatzeko erabiltzen da ere.

Edozein kasutan, gizarte antropologiak kultura zehatz baten sinboloak eta sistema sinboloak deszifratzen aritzen da. Hau dela eta, gure kulturakoak ez diren beste gizatalderekin lan egiteko giltza eskeintzen digu disziplina honek gurea ez den gainontzeko sistema sinbolikoak interpretatzeko gakoak eskeintzen baitigu. Ulertezina egiten zaigun edozein fenomeno kultural baten aurrean aurkitzen garenean, hura osatzen duen sinbolo sistema kultura zehatz horren eskemari jarraituz interpretatu beharko dugu

beti, ez ordea gure eskematik. Modu hoentan, antropologiak, kulturen arteko talkaren ondorioz sortutako egoerak gainditzen laguntzen dio gizarte langileari.

2.3. Etnozentrismoa

Etnozentrismo hitzak **jarrera** mota bat izendatzeko erabiltzen du antropologiak. Jarrera hau gizarte baten edo kultura baten arauak, balioak, pentsamoldeak, iharduteko moduak, e.a. arbuiatzean eta norberarenak ez bezalakoak direla sinistean datza. Jarrera hau indibuala nahiz kolektiboa da eta gu eta gurea dena eredutzat hartzean datza.

Etnozentrismoa **jarrera unibertsala** dela erakutsi izan du antropologiak. Horretaz aparte, aurreiritzi mota honen kontra eraiki izan da antropologiak etnozentrismo forma anitzei aurre egiteko neurriak hartuz eta jarrera etnozentristak gizarte bizitzaren ezaugarri nagusienetariko bat dela baieztatuz.

Mundu osoko toki guztietako norbanakoek nahiz gizataldeek uste dute beraien azalpen, iritzi eta ohituretatik gertuen daudenak direla, hain zuzen ere, zuzenak eta moralak direnak. Ondorioz, gure eredutik asko aldetzen den jarrera azpikoa eta basatia iruditzen zaigu.

Adibidez. Conrad Phillip Kottak (1997:25) antropologoak aipatzen duen moduan, liburu antropologiko askotan agertzen diren izen tribalak, bertako hizkuntzan 'pertsona' izendatzeko hitzatik eratorriak dira.

"Nola duzue izena?" galdetzen du antropologoak. "Mugmug" erantzuten dute berriemaileek. Mugmug gizakia hitzaren sinonimoa izan zitekeen baina baliteke, hura natiboek beraien burua izendatzeko erabiltzen duten hitz bakarra izatea ere. Modu honetan, gainontzeko tribuak ez dira erabat gizatiarrak moduan ikusten izan ere, ezaugarri hau gurea baita. Ondoko herrixketako biztanleak, hortaz, sasipertsonak dira 'mugmug' izena ez dutelako hartzen

Esan bezala, gizarte tradizional askok taldeko kideetara mugatzen dute gizaki estatusa eta beren buruak izendatzeko aukeratzen dituzten hitzek ‘gizakiak’, ‘onak’, ‘bikainak’ edo ‘osoak’ esan nahi dute. Ondoko tribuak berriz, hitz gaitzezgarrien bidez izendatzen dituzte, hots, gizaditik kanporatzen dituzte. ‘Bestea’, desberdina dena, gu baino gutxiago edo okerrago izango balitz moduan ikustea **jarrera unibertsala** da.

Etnozentrismoa, beraz, beste kulturak arbuiatzea baino gehiago, **norberaren kultura erreferentzia-balioztat** ezartzean datza. Gu/bestea delako oinarrizko dikotomia honekin jarraituz, norberaren gizartea gainetik dagoela pentsatzeak, nahitaez, beste kulturak gutxiago direla sinistea dakar.

Aurreiritzi etnozentrikoetatik dator arau zientifiko etnozentrikoa deritzona. Gizarte zientzietara zabaldu zen jarrera eta sinismen hau eta horren ondorioz, hasiera batean antropologoek aztergai zituzten beste kulturak beraien kultura baino arraragoak eta azpikoak zirela sinisten zuten. Etnozentrismoa, gizarte zientzien kasuan, beste kulturak eta pertsonen jokaerak eta sinismenak norberaren eredu kulturalaren arabera aztertzean datza. Etengabeko konparaketa desorekatsu honek errealitatea aurreiritzien gainean eraikitzea dakar.

Adibidez.. Camboyan tarantula frijitua jateak ‘nazkagarritzat’ hartzea jarrera etnozentrikoa da. Zer pentsatuko dute beraiek txipiroiak tintan edo txerri muturraz?

Hainbat kulturetako emakumeek poligamiarekin pozik bizitzea ‘ulertezina’ dela pentsatzea jarrera etnozentrista da. Zer pentsatuko dute hauek gure gizartean ez ezkontzea erabakitzen duten emakumeetaz?

Metodo antropologikoa oso lagungarria izan daiteke **etnozentrismotik aldentzeko** izan ere, ezagutza etnografikoa, metodikoa eta gardena egiteak, *besteak* aurreiritzirik gabe ezagutzen lagundu diezaguke. Hala ere, lehenengo ikerketa antropologikoa oso etnozentrikoa izan ziren. Kultur exotikoak aztertzerako joan ziren lehenengo antropologoek beraien kultur eremuan oinarrituz egin zuten azterketa eta ondorioz, urruneko kultura horiek azpikoak eta basatitzat jo zituzten.

Disziplina antropologikoan etnozentrismoaz ohartu eta zalatu zuen lehenengo antropologoa Bronislav Malinowski izan zen zeinak XX. mendearen erdialdean Mendebaldeko Pazifikoko hainbat kultura aztertu zituen. Malinowskiren ekarpenik garrantzitsuenak zentsu honetan etnozentrismoaren azpian zegoen logika antzematea izan zen, gu/bestea-ren arteko erlazioaren gorabehera, alegia.

Norberaren nortasun indibiduala eta taldekoa eraikitzeke funtsezko estrategia da ‘ni’ (Gu) / ‘bestea’ (Besteak) delakoa azpimarratzea. ‘ni’ (Gu)-a azpimarratzeko eta definitzeko modurik eraginkorrena beti ‘beste’ batekin aldentzen edo kontrajartzen izaten da. ‘Bestea’, ‘ni’ (Gu) ez naizen/garen guztia da. Ingurukoa identifikatzeko modu hau gurea beste guztiarekin konparatzeko abiapuntutzat hartzetik dator, gu beti erdigunean jartzen garelarik.

Hortaz, ‘bestea’ beti izan da **kategoria analitiko garrantzitsua** gizarte antropologiarentzat. Are gehiago, askotan antropologoaren lana ‘bestea’ aztertzean datza. Gizarte langileek ere ‘bestea’-rekin egiten dute lan. Kasu honetan, ‘bestea’ proiektu, programa, politika edo eskuhartze baten erabiltzaileak dira. Beste-arekin lan egiteak jarrera behatzailea izatea eta norberaren izera eta kulturarekin kritikoak izaten jakitea dakar. Modu honetan bakarrik gai izango gara besteekin lanean ari garenean ager daitezkeen aurreiritziak alde batera utzi eta desberdintasunean lan egin.

2.4. Erlatibismo kulturala

Antropologia akademikoa sortu egin zenetik, XIX. mendean, etnozentrismoa izan zen lehen antropologoek buruturiko akatsik larriena kulturen ikerketari dagokionez (batez ere Bilakaera eskolaren jarraitzaileek). Jarrera etnozentrista, dakigun moduan, ‘beste’ kulturetan hezitutako pertsonen jokamoldeak eta siniskerak ikertzailearen balore kulturalen arabera aztertzean eta epaitzean datza. Gaur egun, antropologiaren azken zeregina, urteetan zehar buruturiko akats hori gainditzean datza eta horretarako

erlatibismo kulturala delako printzipio teoriko eta metodologikoa sortu zen. Erlatibismo kulturalaren arabera, **kultura bakoitza bere arau eta baloreen arabera ulertu behar da**, kultura baten esanahia beste baten erduei jarraituz ezin baita lortu.

Aurreko bi jarrerak, etnozentrismoa eta erlatibismoa, alegia, aniztasun kulturala onartzen dute baina horren aurrean ikuspegi kontrajarria erakusten dute. Lehenengoak aniztasunaren antolakuntza iherarkikoa egiten du eta bigarrenak berriz, kultura guztien balioa berdinki onartzen ditu. Bestalde, bi jarrera hauek ez dira ematen bakarrik antropologoen baizik eta beste kultura eta gizarteekin lan egiten duten profesional guztiengan ere. Horregatik, erlatibismo kulturala eta etnozentrismoa gizarte langintza praktikan kontutan hartu beharreko bi jarrera eta printzipio garrantzitsuak dira ere.

Erlatibismo kulturala antropologiak proposatutako jarrera eta irizpide metodologikoa da zeinaren bidez ikerketa etnozentrismoaren aurreiritziengandik babesten gaituen. Kontzeptu hau sortu zuena Franz Boas (1858-1942) antropologo iparamerikarra izan zen bertako kultura amerikanoetan ikerketa etnografiko ugari egin eta gero.

Modu soil batean esanda, erlatibismoa kultura bat beste kultura ezberdin baten ikuspegitik ez ikertzen eta epaitzean datza. Honetarako antropologiak proposatzen duen arau metodologikoa 'bestea'-ren lekuan jartzearen ahalegina egitea da. Hau da, ohiturak, balioak eta sinismen kultural guztiak ekoiztu dituen kultur ereduaren arabera aztertzea.

Muturreko interpretazio erlatibistaren arabera, ez da existitzen inolako ezaugarri unibertsalik. Adierazpen forma eta sinismen guztiak esanahia eta balioa dute beraien erabilera testuinguru zehatzen bakarrik. Planteamendu honi jarrituz, kultura bakoitzatik at erabiltzen diren ideia eta kontzeptu guztiak etnozentrismoak dira izan ere, ezinezkoa da kultur bateko kidea ez den edozein pertsonak beste kultur fenomeno batzuk aztertzea ez baldin badu produkzio testuinguru horretarako hizkuntza eta sinismen sistema berdina erabiltzen.

Aurrekoak, hau da, erlatibismoa zorrotasun osoz erabiltzeak, arazo teoriko eta metodologiko serioak sortu ditzazke. Alde batetik, kulturen arteko ideia, balio eta jarrera amankomunik edo unibertsalik ez badago, zaila edo ezinezkoa izango da gu, beste kultura batera hurbiltzea eta hura ulertzen zaiatzea edo gu, beste kultura bateko kideengatik ulertuak izatea. Jarrera mota honi jarraituz, ezin dira kulturen arteko amankomunitasunak lortu eta noski, ezin dira Giza Eskubide Unibertsalak sortu hauek kultura bakoitzaren baldintzei egokitu beharko liritezke eta. Hau da, erlatibismoa muturrera eramaten badugu justizia eta moralitate balio internazional batzuren onarpena ezinezkoa egiten da. Ondorioz, ezinezkoa litzateke kulturak elkarri hurbiltzea, komunikatzea eta ulertzen zaiatzea.

Beste jarrera mota batek zera aipatzen du, aniztasunaren aurrean errespetuz jokatzeko ez du zertan esanahi praktika kultural guztiak onargarriak izan behar direnik. Are gehiago, beti izan behar dugu kontutan kultura guztiak gainbegiratuak eta eraldatuak izan daitezkeela eta ondorioz, badira transformatu daitezkeen hainbat praktika kultur nortasuna bera eraldatua izan gabe.

Adibidez. Hainbat kulturetan infantizidioa, kanibalismoa edo tortura ohikoak izan daitezke. Hala ere, kultura horiek errespetuz ikertzeak ez du zertan esanahi halako praktikak onartu behar ditugunik. Badira gizakiok gizakiak izateagatik dauzkagun oinarrizko eskubideak eta hauek, hainbat fenomeno kulturalen gainetik egon beharko liritezke.

Hortaz, aniztasun kulturala errealitate bat da gaur egun eta kultura bat ez dela beste kultura bat baino hobea onartzen ikasi behar dugu. Hala ere, kultura guztiek gizakien oinarrizko eskubideen kontra egin dezaketean hainbat praktika edo jarrera izan ditzazkete eta hauek ez dute zertan onargarriak izan behar. Hori bai, hauek kenduta, ohitura, balio eta sinismen guztiak errespetu bera merezi dute. Hau ziurtatzeko, antropologiak eta gizarte langintzak, kultura bakoitza bere eredu kulturalatik abiatuz aztertu behar du.

2.5. Komunitatea

Komunitatea hitza kontzeptu garrantzitsua da bai antropologiarentzat nahiz gizarte langintzarentzat ere, izan ere, hauxe baita bi disziplina hauen **behaketa unitatea**. Komunitatea gizartearen barruan aurkitu daitekeen **oinarrizko unitate soziala** da. Komunitatea gainera osotasun baten moduan ulertu behar da eta horregatik, hura aztertzeraz goazenean ezinbestekoa da ikuspegi holistikoa mantentzea, hau da, ezaugarri guztiak kontutan hartzea (senidetasun sistema, ekonomia, politika, kultura...).

Etnología eta Antropología Akal Hiztegian komunitatearen hurrengo definizioa jasotzen da:

Komunitatea unitate sozial murriztua da zeinak lurralde zehatz batean bizi eta ekonomia erdi itxi batetik bizirauteko behar duena lortzen duen (Bonte & Izard 1966:183)

Hortaz, honen adierazgarri aipagarria da bere kokapen geografikoa. **Lurraldea** edo **tokia** da gizatalde batek sozialki eraiki duen espazioa zeinarekin guztiz identifikatuta sentitzen den. Hortaz, espazioa, lurraldea eta tokia kontzeptuen arteko ñabardurak daude. **Espazioa** hitza zonalde geografiko baten **ezaugarri fisikoak** adierazteko erabiltzen dugu eta **lurraldea** edo **tokia** berriz, horren **ezaugarri kulturalak** adierazteko. Lurraldea edo tokia gizatalde baten kideek sortutako erlazio multzoen emaitza da zeinak era berean, taldekideak batu egiten dituen. Zentsu honetan, gizataldea eta lurraldearen arteko **erlazioa dialektikoa** edo bi norabidetakoa da. Komunitateak lurraldea sortzen du eta era berean, honek bere botere sinbolikoari esker nortasun balio handia dauka taldearentzat.

Adibidez. Landa komunitateak dira gure kulturaren, lehenago aipatutako lurraldea eta gizataldearen arteko lotura hau hoberen erakusten dutenak. Landa testuinguruko komunitateek berezko ezaugarriak dituzte eta dudarik gabe, irizpide sozioekonomikoak eta lurralde zehatz baten ustiakuntza dira garrantzitsuenetariko batzuk.

Giza ekintza komunitatearen ezaugarri garrantzitsua da zeren haren bitartez, **talde kohesioa berresten** da (komunitatatekideek haren partaide direla baieztatzeko hainbat giza ekintza antolatzen dituzte; festak, erritualak, talde bilkurak...). Komunitatea denboran zehar mantendu ahal izateko ezinbestekoa da talde kohesioa baieztatzea modu jarraikor batean. Talde kohesioaren berrespenak **komunitatearen jarraikortasuna indartzeko** balio du. Komunitatea, talde kohesioa indartzen dituzten senidetasun harremanak baino zerbait gehiago da. Komunitatearen **giza harremanak bereziak** dira, **berezko izaera** dute eta senidetasun harremanetatik baino haruntzago doaz.

Edozein komunitatearen beste ezaugarri garrantzitsua da taldekideen artean talde honen **partaide izatearen sentimendua** eta **konpartitutako nortasuna** dutela sinistea da. Komunitatearen kasuan, amankomuneko nortasun sentimendu hau bat duten **tradizio eta heredentzia sozial** batetik dator. Hortaz, espazioaren okupazioaz gain, denboran zehar taldea bizirautea eta permanentzia hau talde memoriaren bitartez indartzea dira beste ezaugarri garrantzitsu batzuk. Askotan, lurralde eta talde zehatz batenganako identifikazioa **tokiko sinbolo** baten bidez adierazten da (ikurriña, e.a.).

Adibidez. Komunitateek nortasun sinboloak sortzen dituzte taldea hauen inguruan biltzeko baina baita, kanpora begira talde moduan erakusteko ere. Hau da, 'bestea'-ren aurrean bere burua aurkezteko. Funtzio hau betetzen dituzte ikurriñak, himnoak, tokiko ospakizunak, janariak, e.a.

Komunitate guztiek, noizean behin beraien nortasuna azpimarratzeko grina dute. Askotan, ekintza sozialak bera halako dinamikak sortzen ditu zeinari esker, talde kohesioa gertatzen den. Nortasun indartze hau garrantzitsua da jarraikortasuna baieztatu eta taldearen existentzia bera indartzen duelako. Hau da, komunitate bateko kideek talde zehatz horren partaide direla erakusten eta indartzen dituzten ekintzak eta jarrerak aurkezten dituzten etengabe. Hau, kontzienteki nahiz inkontzienteki gertatzen da eta talde kohesioak ahalbidetzen du.

Aurreko guztia kontutan hartuz, modu honetan definitu daiteke komunitatea; erlazio sozialen sistema bat zeinak ondo definititutako espazio batean (edo ez), denboran zehar eta amankomuneko interesei erantzuten diona. Komunitate bat osotasun bat da, hortaz, hura aztertu edo ulertu nahi izan ezkerro jarrera holistikoa mantendu beharko dugu beti.

Historikoki, antropologiak komunitate hitzak gizarte primitibo edo sinplearen sinonimotzat hartu izan du. Hau, Estaturik gabeko gizartea litzateke zeinaren antolakuntza politiko eta soziala mendebaldeko estatudun gizarte demokratikoengandik urrun zegoen. Komunitateetan berriz, 'bestea'-rekin ematen diren gatazkak ugariagoak eta zuzenagoak dira gobernuaren zentralitatea ez delako existitzen eta horregatik, norabideanitzetako erlazioak ugariagoak dira. Gutariko gehienok komunitate ezberdinen kide gara gure bizitzan zehar; auzokideen komunitatea, ikasketa zentru baten komunitatea, zerbitzu zehatz baten erabiltzaileen komunitatea, e.a. Guzti hauek dira antropologoak nahiz gizarte langileak aztergai dituzten giza unitatea oinarritzkoa.

2.6. Eskema edo mapa kontzeptuala (bakarkako lana)

2.7. Bibliografía

- Bonte, P. & Izard, M. (Coautor). *Diccionario de etnología y antropología*. Akal; Madrid, 1996
- Buxó, M.A. (1982). Cultura. En Agirre, A. (Ed.), *Los 60 conceptos clave de la antropología cultural*. Daimon: Barcelona (149-150)
- Hannerz, U. (1998). Cuando la cultura está en todas partes. En Hannerz, U. *Conexiones transnacionales*. Madrid: Cátedra.
- Harris, M. (1986). *Introducción a la Antropología General*. Madrid: Alianza Universidad
- Kottak, C. P. (1997). La cultura. En Kottak, C.P. *Antropología Cultural. Espejo para la humanidad*. Madrid: McGrawHill (17-31).
- Maestre, J. (1983). *Introducción a la antropología social*. Madrid: Akal

- Mantecón, A.R. (1993). Globalización cultural y antropología. *Alteridades n° 3*, 79-91.
- Moreno, I. (1999). Globalización, identidades colectivas y antropología. En: VV.AA. *VIII Congreso de Antropología. Las identidades y las tensiones culturales en la modernidad*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela (95-137)
- Rossi, I. & O'Higgins, E. (1981). *Teorías de la cultura y métodos antropológicos*. Barcelona: Anagrama.
- Sack, R. D. (1997). *Homo geographicus. A framework for action, awareness and moral concern*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.